

בין עמלק לחמאס: המשמעות הנצחית של מחיית עמלק

בכתב התביעה שהגישה ממשלת דרום אפריקה כנגד ממשלת ישראל בהאג, באשמת 'ניהול רצח עם בעזה', מוזכרת שלוש פעמים המילה "עמלק". כותבי התביעה מצטטים שלוש בכירים ישראלים שהשוו את חמאס לעמלק, ומכאן שישראל מתכוונת לבצע רצח עם בעזה.

ראש הממשלה נתניהו כתב באגרת לחיילים ומפקדים: "זכור את אשר עשה לך עמלק" והסביר כי אסור לשכוח את מה שעשה הצורר. חבר הכנסת בועז ביסמוט הזכיר כי "יש למחות את זכר עמלק". וקבוצת חיילים שרה ורקדה לפני הכניסה לעזה: "מחה תמחה את זכר עמלק".

ובכן, האם חמאס הוא עמלק? ומה בעצם מטרת ההשוואה הזו? אנו נטען כי חמאס אינו עמלק במובן המעשי. איננו יודעים כיום מיהו עמלק, וגם המצווה איננה חלה עד שיבוא המשיח. אבל חמאס הוא עמלק במובן הרעיוני. השנאה שלו נובעת מאותם שורשים שאפיינו את עמלק ומסוכנת כמותו, לכן עלינו להיות דרוכים תדיר ולא ליפול בפח שהעמלקים הישנים והמודרניים מציבים לפתחנו.

מצוות מחיית עמלק חוזרת ונקראת בכל יום ובכל שנה מחדש, כדי להרעיש ברעש גדול את הלקח המהדהד שהתורה מעבירה באמצעות המצווה הקשה הזו: יש **סכסוכים** ויש **אויבות**. סכסוכים אפשר לפתור, אבל אויבות היא בלתי ניתנת לפתרון. סכסוכים הם אירוע רציונלי סביב אינטרסים נקודתיים, בעוד שאויבות היא שנאה על רציונלית שאין אינטרס חומרי שיפייס אותה.

לאדם המודרני קשה לקבל זאת. הוא רגיל לשפוט את אויביו בדרך שבה שופט את עצמו והוא הרי אדם אינטרסנט שפותר הכול עם כסף והסכמים. זאת בדיוק מצוות מחיית עמלק הנצחית: **לא ליפול בקונספציה**. לא לשגות באשליות שהאויב דומה לנו ומזוודות כסף ירצו ויפייסו אותו.

כדי להבין זאת היטב, אנו רוצים להעלות שאלה גדולה מקצה לקצה בפרשת בשלח: איך אפשר להבין את הסתירה העצומה בין תחילת הפרשה לסופה? כיצד יתכן שאנו מצווים **לשכוח** את מה שעוללה לנו מצרים, אבל **לא לשכוח** את מה שעשה עמלק? איך זה שמול המצרים שהעבידו אותנו בפרך קרוב למאה שנה וביצעו רצח עם הדרגתי באמצעות הטבעת הבנים ביאור, לא הרמנו בעצמנו חרב וחנית (רק הקב"ה הטביע אותם ביאור), והתורה אף מצווה **לשכוח ולהשאיר מאחור את מה שקרה**, ככתוב "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". ואילו מול העמלקים, שפגשו אותנו לחצי התקלות קצרה, שנגמרה במחיר נמוך יחסית – אנו רושפי זעם ושנאה ולא מוכנים להשאיר אותם קיימים?

כאן מלמדת התורה את ההבדל בין סכסוך לאויבות: לפרעה הייתה בעיה עם **משהו שעשינו** (העובדה שגדלנו יותר מדי והוא היה מבוהל שנהפוך להיות סוס טרויאני מתוך ארצו). הוא קיבל את עונשו החמור, ובמקביל הבעיה הזו נפתרה כשיצאנו משם, ומעתה אין סיבה להמשיך לשנוא את עמו וזרעו לנצח. לעמלק, לעומת זאת, לא הפריע משהו שעשינו, אלא מה **שאנחנו**, **עצם קיומנו**. הוא חש שאנו מאפילים עליו ומסתירים לו את השמש. שנאה כזו אי אפשר לפתור, רק למחות מעל פני השמים.

בחלק האחרון של השיעור, נלמד את המקבילה הנפשית והפנימית של הדברים: ההבחנה בין **שאלות לספקות בצדקת דרכנו**. שאלות הן אירוע רציונלי שמצריך תגובה, בעוד שספקות הם אירוע לא רציונלי, שנובע מחוצפתה וגסותה של הקליפה ולכן הדרך היחידה היא להסיח דעת ולהתקדם.

ב. פרשת בשלח מספרת על שני איומים חמורים, שצצו רגע אחרי יציאת מצרים. הראשון פותח את הפרשה והשני סוגר אותה. האיום הראשון צץ שלושה ימים אחרי היציאה המופלאה ממצרים. העוקבים ששיגר פרעה אחרי בני ישראל, חזרו ודיווחו כי העם מתקדם לתוך המדבר ואינו מתכוון לשוב. במקביל הם התרשמו שהעם 'מתברבר' בדרך ומאבד את הכיוון.

עמוד הענן, ה-gps שכיוון אותם במדבר, הולכים אל הנקודה הבעייתית במרחב: לפנייהם הים, ומהצדדים מבנים ענקיים של "פי החירות, מגדול ובעל צפון", שחוסמים אפשרות בריחה. פרעה נסחף לחשוב שזאת ההזדמנות שלו ויצא לרדוף אחריהם. העם האומלל שעוד לא התאושש ממאה שנות עבדות ושעבוד, הרגיש את מחנה מצרים נושף בעורפיו וזעקתם עלתה השמימה.

נס כל הניסים התרחש והים נקרע לפנייהם. בני ישראל עברו בתוכו בחרבה, בעוד פרעה ומרכבותיו טובעים במים. וכאן מסתיים הסיפור שלנו עם מצרים. לא פעלנו בעצמנו מולם ואנו אף מצוים לזכור להם את החסד שהועילו לנו בירידתנו למצרים, כשאירחו אותנו בשנות הרעב. כדברי הגמרא: "בור ששתית ממנו מים – אל תזרוק בו אבן".

חלפו ימים ספורים מקריעת הים ואומה אחת התייצבה נגדנו. זה קרה מתוך המשפחה: עמלק הוא בן דוד שלנו. הוא בן אליפז בן עשו - נין של יצחק ובן דוד שני של השבטים. עמלק יצא בראש צבא מהנגב, מרפידים, להכניע את קבוצת העבדים שיצאה ממאתיים שנות עבדות. בתחילה נחל עמלק הצלחה. הוא הצליח לקרר את האמבטיה החמה, כמו שנאמר "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו". הוא פגע באלו שהיו טמאים בטומאות שונות ועמדו מחוץ לענן שהקיף את המחנה. אולם העם התארגן להשיב מלחמה ומשה עלה על ההר לפעול באמצעים רוחניים ו"כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל".

לכאורה היה אמור הסיפור להיגמר כאן, עוד פרק בהיסטוריה "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם". סבלנו, שכחנו, קיוונו לטוב והמשכנו הלאה. אולם הקב"ה מגלה פנים זועמות שאיננו מכירים ותובע נחרצות להוציא את עמלק מחוץ למשפחת העמים. כך חותמת הפרשה:

1. שמות יז: כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים ... מלחמה לה' בעמלק מדר דר.

ואם פרשתנו מתחייבת שהקב"ה לא ישכח זועת עמלק, פרשת כי תצא מטילה את החובה עלינו:

דברים כה: זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים. והיה בהניח ה' לך מכל אויבך מסביב בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח.

ספר המצוות להרמב"ם מ"ע קפט: צונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו ולשנוא אותו בכל עת ועת ... ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצווה ולא תיחלש שנאתו.

וכדי שלא נתרגל לקיומו של עמלק ונשכח את זועותיו בשגרת החיים, עושים סדרת צעדים מעשיים כדי לא להפסיק לשנוא. ראשית, מדי בוקר מזכירים את מעשה עמלק בנוסח הזכירות. שנית, פעם בשנה מתאספים לשבת "זכור". לקרוא בתורה ובעשרה את מעשה עמלק, והשבת שנקבעה לכך היא זו שקודם פורים, שכן המן היה מצאצאי עמלק ולכן מקדימים להזכיר מהיכן בא המנוול:

מגילה ל,א: פורים שחל להיות בערב שבת, רב אמר מקדימים לקרוא פרשת זכור [בשבת שלפניה] ... כדי שלא תקדם עשייה [מחיית המן במגילה] לזכירה [בספר תורה בשבת שלפניה].

הצעד השלישי בו מוחים את זכר עמלק בפועל הוא בעת קריאת המגילה: מוחים ומרעישים בכל פעם שמזכירים את שמו של המן האגגי במגילה, כדי לא להשאיר שום זכר ממנו תחת השמים.

בית יוסף סימן תרצ: כשמזכיר את המן ובניו מנקשים התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם ... ולמנהג הזה יש שורש באגדה, דאמרינן כי מחה אמחה את זכר עמלק.

בכתבי החתם סופר מופיעה תוספת נאה: קוראים את פרשת "זכור" פעם בשנה ולא כל יום או פעם בכמה שנים. שכן טבע האדם לשכוח אחרי י"ב חודש, כמו מצווה על המת שישתכח מן הלב אחרי י"ב חודש. לכן קבעו לקרוא פרשת זכור פעם בשנה, כדי שלא יעברו י"ב חודש בהם הסחנו דעת משנאתו. (כנראה שהקריאה בסידור מדי יום אינה מספיקה, וגם הקריאה הרגילה בפרשת כי תצא שאיננה חובה כפרשת זכור, וגם לא המחיה במגילה שאינה מהתורה שבכתב עצמה).

המהר"ם שיק מצוה תרה: מצוה זו אנו מחוייבין לקרותה בציבור פעם אחת בשנה, והטעם דאבידה משתכחת ב"ב חודש, וכן על המת נגזר שבתוך י"ב חודש ישתכח. וכאן צוותה התורה שלא תשכח

וצריכים לזכור פעם אחת בכל שנה. ופעם אחת שאל הרב ... שבשנת העיבור יהיה יותר מי"ב חודש? והשיב מרן ז"ל [החתם סופר] שהוא מתכוון לצאת בפרשת תצא על תנאי.

וכאן עולות שתי תמיהות מתבקשות: ראשית, איך השטן הגדול נשכח ואילו רבע השטן הפך להיות האויב? איך פרעה ששלוש וחצי פרשיות הוקדשו למלחמה בו, הושאר מאחורינו ואנו מצויים "לא תתעב מצרי". ואילו עמלק שפגשנו לחצי רגע, מסמל את כל הרע שבעולם? ובמה עמלק גרוע מכל אויביו, כאשר ופולשתים, בבל ורומא, שאיננו מוחים את שמם בהזכרתם?

הנה השאלה בניסוח נוגע ללב בספרו הגדול של הצדיק רבי צבי אלימלך מדינוב:

2. בני יששכר חדש אדר דרוש ד: ראוי לתת לב מהו הרעה שעשה הצר הצורר הזה יותר מכל האומות, אשר ה' גזר עליו שממון ואבדון עד עולם? הלא כל המלכויות הרעו לנו יותר ויותר ואילו כל הימים דיו וכל האגמים קולמוסים אי אפשר לכתוב כל הצרות והתלאות אשר עברו על ראשינו בהמון המלכויות ואעפ"כ לא נגזר עליהם שממון עולם כמו שנגזר על הצר הזה?

התמיהה השנייה: מה תכלית השנאה? הרי חלפו אלפי שנים וסנחריב בלבל את האומות וכבר איננו יודעים מיהו זרע עמלק, וגם אם היינו יודעים, אין יד ישראל תקיפה לקחת את החוק לידיים. כך שלא מובן בכלל מהי מטרת הקריאה? להתפוצץ בשנאה ואחר כך ללכת לאכול צ'ולנט בסעודת שבת!?

ליקוטי שיחות כא/191: תכלית זכירת עמלק היא מחיית עמלק, וכיון שבזמן הזה לא שייך לקיים הציווי, שכן המצווה היא רק כשיהודים נמצאים על אדמתם במצב של מנוחה מאויביהם, ככתוב: 'והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב', וגם איננו יודעים מיהו זרע עמלק כיון ש'עלה סנחריב ובלבל את האומות'... אם כן, מדוע תיקנו קריאה מיוחדת ושבת מיוחדת לזכור את שנאת עמלק?

בהערה¹ הובא חידוד יפה שמעמיק את הקושיה.

אנו רוצים לפתוח עם הפרשנות הפשוטה אותה פגשנו במלוא הזוועה בשמחת תורה. אחריה גישה מעמיקה בתורת חב"ד, המוצאת בעמלקיות את אותה ספקנות מחלישה בשדה הקרב של החיים².

ד. התורה עצמה מסבירה את שורש השנאה לעמלק. הפסוק מקדיש מילים רבות כדי לתאר את רשעותו: "זכור אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך ... ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים". מה מטרת כל המילים הללו ומה זה משנה אם פגשנוהו בדרך או בחניה?

¹ הפרשה הבאה תספר על הגעת יתרו למחנה ישראל. האפיפיור המדייני שעבד כל עבודה זרה שבעולם, עזב את אזור הנוחות והגיע עד מחנה ישראל במדבר כדי להכריז: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים". רש"י מביא: "וישמע יתרו – מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". השמועות שטלטלו את יתרו היו "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק".

כאן עולה השאלה איך "מלחמת עמלק" עוררה אותו להתקרב למחנה ישראל? הרי אדרבה: המלחמה הייתה נקודת חולשה שלנו, האמבטיה הרוחנית התקררה, עם ישראל הושפל וסופג הפסד חלקי? הכתב סופר כותב הברקה: יתרו רצה כל הזמן לבוא לבקר במחנה ישראל, אבל חשש כיצד גוי עובד אלילים (לשעבר) יתקבל במחנה ישראל. אמנם כאשר שמע ממלחמת עמלק הוא נדהם והתמלא תקווה שיתקבל יפה. שכן ראה כיצד עם העבדים יוצא למלחמה אמיצה בעמלק, ולעומת זאת מול המצרים שהכאיבו להם כל כך, הם לא נקמו ולחמו בכלל, אלא הניחו לה' ללחום במקומם. יתרו פירש כי כנראה עם ישראל אינו שוכח את המצרים שעשו להם טובה מועטה. יתרו נדהם מהמוסריות העמוקה והשתכנע שגם לו נזכור טובה ונקבלו יפה. לכן "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק" גם יחד עוררו אותו לבוא. בלשונו (כתב סופר בשלח ד"ה וע"פ דברים אלו): "יתרו הכיר כי ה' גדול מכל האלוקים, אבל לא ידע אם יקבלוהו בפנים יפות ויסבלו אותו לישב עמהם. אבל כששמע ממלחמת עמלק שמזה נראה שהיו בעלי מלחמה, ועל כרחך שבמצרים לא רצו ללחום, כי לא רצו ליתן יד במצרים שהייתה להם אכסניה בשעת הדחק, ומכל זה היה בטוח לילך אצלם שהרי עמד למשה בעת דחקו ונתן את ציפורה לאשה".

וכל זה מחזק את שאלתנו בפנים: איך מיישבים בין תחילת הפרשה, שמבטאת עם אופטימי שרואה את הטוב אצל הגרוע שבאויביו, מול סוף הפרשה שמתאר עם זוכר ונקמני, שאינו מניח לאויב קל ופעוט?

² מסופר על החסיד הדגול רבי בנימין קלעצקער שהתקרב אל רבנו הזקן, משום שפעם התארח בעירו החסיד רבי זלמן זעזמער בעת קריאת פרשת זכור, ופניו בערו של שנאה זכום בעת הזכרת עמלק. רבי בנימין קלעצקער ניגש אליו ושאל איך רוכשים שנאה עמוקה כזו לעמלק, והוא ענה שבשביל זה צריך ללכת לליאזנה..

התורה רוצה לחדד את גודל רשעותו: **לא הייתה לו סיבה להתחיל אתנו**. הוא לא נלחם נגד עם חזק שאיים על מישהו, אלא כנגד עם חלש ושבור שלא היה מסוגל להזיק לזבוב.

מלחמות פורצות בגלל **חוזקה** של מדינה מסוימת, שגורמת לבהלה ממנה או קנאה בה. זאת יכולה להיות **עוצמה צבאית** שמפחידה את השכנים. או **טריטוריה מתפתחת**, שהשכנים רוצים בה או חוששים ממנה. או **דת שונה וייחודית** שהשכנים רוצים לבטל אותה ולכפות עליה דת אחרת. כך היה מאחורי רוב השנאות שצצו נגדנו בכל הדורות. למשל, התורה מאריכה להסביר את בהלת פרעה מישראל: הוא חשש מההתפתחות הדמוגרפית שלנו שתאיים על ארצו מבפנים כמו גייס חמישי ויצא למלחמה למנוע את צמיחתנו. גם היוונים והרומאים חיפשו שליטה בארץ ואנו הפרענו להם עם התרבות השונה. מסעי הצלב פרצו על רקע קנאה דתית.

אולם עמלק פרץ כשהיינו חסרי כל: לא החזקנו שטח, כיון שהיינו רק בדרך, ובכלל לא עברנו באזור בו גר עמלק בקצה המדבר. לא היוונו איום צבאי, שהרי יצאנו עייפים ויגעים ממאתיים שנות שעבוד. גם לא ייצגנו דת, שהרי עוד לא ניתנה התורה. זאת אריכות לשון התורה "אשר עשה לך עמלק בדרך" - כשהייתם תלויים משטח בלי דרישות **טריטוריאליות**. "ואתה עייף ויגע" - ולא איימת **צבאית** על אומה שכנה. "ולא ירא אלוקים" - לא הייתה לך **דת** לפני מתן תורה.

אז למה עמלק בא? כי יש שנאה שעולה על כל דמיון. כי 'עשיו שונא ליעקב' ואינו יכול לראות בקיומו של יעקב. הבאנו פעם נקודה מדהימה: המן האגגי, נכדו של אגג מלך עמלק, מתואר במגילה כ"איש צר ואויב המן הרע הזה". מה פירוש המילה "צר" ("צורר")? גם אומה נוספת שהצטוונו לנקום בה חמורות, מדין, מתוארת באותו תואר: "צוררים הם לכם בנכליהם"?

עמלק ומדין היו שני עמים גבוהים ומוכשרים. חכמינו אומרים שעמלק הבין בגרמי השמים ונלחם בנו בדרך מיסטית (ראו בהערה³). מדין הייתה אומה דגולה והאנשים הגדולים ביותר בתורה - משה רבינו, ולהבדיל יתרו כהן מדין, ובלעם שהיה יודע דעת עליון - באו ממדין. לכן עמלק ומדין הרגישו "צר" אתנו. המן הרגיש שמרדכי מאפיל עליו בעצם קיומו ואין מקום על פני האדמה לשניהם.

הגוי מביט על היהודי ורואה את ההישרדות המופלאה, ההצלחה והבולטות שלו ויודע שעצם הקיום היהודי הופך את הדת שלו לחיקוי עלוב של הדבר האמתי. לכן הוא אויב את עצם קיומנו ואין שום דרך רציונלית לרפא את השנאה, חוץ ממחה תמחה את זכר עמלק⁴.

ראינו זאת עם שנאת גרמניה לישראל. כל כך הרבה נכתב בניסיון לפענח את השנאה של היטלר ימ"ש. בשנה האחרונה של המלחמה, כשהנאצים ראו שהם עומדים להפסיד, הם הפנו קרונות צבאיים לזרז את המשלוחים לאושוויץ במקום לחזק את הלוחמה שלהם כנגד בנות הברית. הם קברו את עצמם ובלבד לקחת אותנו עימם היל"ת. ומי מדבר על איראן **שרעבה ללחם**, שלטון האייתולות עשוי לאבד את כוחו בגלל תסכול התושבים, אבל הם לא מרפים מהניסיון לייצר נשק גרעיני ח"ו - וזאת **כנגד מדינה רחוקה אלפי קילומטרים שאין לה גבול ומגע איתם**.

והבעיה של המערב היא שאיננו מוכנים להתמודד עם העובדה הזו. בתור אנשים הגיוניים, עושים 'רציונליזציה של השנאה' ושופטים את האויב דרך המשקפיים של **עצמנו**. אם רק יקבל שטח או כסף יהפוך את עורו. וזה המסר של התורה עם פרשת עמלק: אל תפלו בקונספציה של עצמכם. יש שנאות פנאטיות שאינן ניתנות לריפוי והדרך היחידה להיאבק בטרוריסטים היא לסלק אותם מהעולם.

³ בתלמוד ירושלמי (ראש השנה ג, ח) מובא שעמלק לחם באמצעים מיסטיים. הוא היה ידען במפת השמים ושלא חיילים להילחם ביום ההולדת שלהם, באומרם: "לא במהרה אדם נופל ביום ההולדת שלו", שכן 'מזלו גובר' ביום זה. מה עשה משה? הסיט את מפת המזלות ובכך ביטל את כוחם של בעלי יום ההולדת. החזקוני כותב שמה שלח חיילים ילידי **אדר שני** שהם למעלה מן המזל, כי ישנם 12 מזלות ואין מזל לחודש ה-13 בשנה או שהמזל שלהם הוא השבת ה"ג, לוי, שלמעלה מן המזל (שערי המועדים אדר קלד-ח).
⁴ למה הדבר דומה? עקרב עמד על החוף בעזה ורצה לחצות את הים. עקרב לא יודע לשחות וביקש מברבור חמוד לשאת אותו על הגב לגדה השנייה. הברבור נבהל: "אתה תטיל בי ארס ואני אטבע". "מה פתאום", ענה העקרב, "אם אכיש אותך אזיק לעצמי ושנינו נטבע יחד". הברבור השתכנע ולקח אותו על הגב. הברבור החל לשקוע עם העקרב עליו וצעק בכאב: "למה עשית את זה? אתה הורג את עצמך?". "מצטער", השיב העקרב, "אני לא שולט בזה, אני עקרב, כשאני רואה בשר חי, אני מוכרח להטיל בו ארס..."

3. אברבנאל: מלחמת עמלק לא היה לה שום סבה מהסבות שבעבורה ילחמו עם בעם וממלכה בממלכה. כל עורכי מלחמות יהיה לכמה סבות וכולן לא היו פה: א) שילחם על ארץ לכבשהו להרחיב גבולו, אבל זה היה 'בדרך' כי לא היו אז בארץ נושבת. ב) אם יקרב אל גבול ארצו שהוא ירא פן יירש את ארצו במלחמת סיחון ועוג, אבל זה היה 'בצאתכם ממצרים' (ולא עברו קרוב לגבול עמלק). ג) אם עשו עמו מלחמה והתגרו בו, אבל הוא 'קרך בדרך', דרך מקרה ולא היה ריב ביניכם. ד) בעבור הדת שחושב שימצא חן בעיני אלוהיו אם יכחיד את הבלתי מאמינים בו, אבל היהודי היה 'ולא ירא אלוהים'.

מכאן נתקדם אל תפיסה מקבילה - וגבוהה במעמקי הנפש.

ה. זה היה לפני שנתיים בערך, כשהייתי בנסיעה ארוכה לכיוון ים המלח. הטלפון צלצל שוב ושוב ועל הקו היה בחור יקר שביקש להתייעץ אתי בדחיפות. "אני ילד טוב דתי-לאומי, עברתי את כל מסלול החינוך המגזרי, למדתי בישיבה, שירתי בצבא והתחתנתי עם בחורה דתיה. אחרי החתונה נסענו לחצי שנה טיול בדרום אמריקה ולפנינו עוד שלושה חודשים לטיול.

"אבל השקט הפך לסיוט. פתאום אנו מוצף תהיות אודות עצמי והמקום שלי בעולם: אני אוהב את הנישואים שלי? אני יודע מה אני רוצה מעצמי? ואיפה הקב"ה? הוא באמת קיים? הוא שומע אותי? אנו יושבים לבד מול ההרים הגבוהים בעולם ואשתי אומללה. במקום ליהנות ביחד, אני שוקע בתוך עצמי. הרב, אתה מציע שנקצר את הטיול ונחזור לארץ?! אולי יש לך המלצה לספר חיזוק באמונה כדי להתמודד עם הספקות שלי?!".

שוחחנו מעט ואז אמרתי: "אם תקצרו את הטיול, זה ישבור אתכם ויהרוס את העתיד שבקושי התחלתם לבנות. תמורת זאת, תחליט לעצור את המחשבות לכמה חודשים. תגיד לעצמך שאתה לא חייב לקבל החלטות כרגע, תהנה היטב, וכשתחזרו לארץ, תחזור לחשוב על עצמך וחייך".

"אבל אני לא יודע מה קורה אתי", הוא מחה. "נכון, אבל לא דחוף לעסוק בזה עכשיו, חייבת 23 שנים ותמתין עוד כמה חודשים".

הייתה שתיקה ארוכה ואז הוא אמר: "הרב רומז שאלו לא מחשבות רציונליות?! שמדובר בהפרעות זרות שאין להן קשר אמתי לעצמי שלי?!". "ברור", עניתי, "זה היה רגע מאיר עיניים לשנינו: מותר וצריך לשאול שאלות, ככה אנחנו מטפסים קומה. אבל ישנו פער קריטי בין שאלות לספקות: שאלה היא אירוע ספציפי שתובע מענה, בעוד ספק מערער את עצם תחושת הקיום ולא רוצה מענה. מדובר בתעלול מרושע ומתוחכם של היצר, שצריך להעיף אותו לחלוטין.

ספרי חב"ד מפתחים נקודה נפלאה: עמלק קיים גם בשדה הנפשי הפנימי, ואת מה שעושה העמלק הפיזי לגוף, עושה העמלק הרוחני לנפש. המילה "עמלק" היא מלשון "מליקה", שהיא פעולת הפרדה בין הראש לגוף. העמלק הרוחני רוצה להרוס את ההתלהבות ולהפוך אותנו לאפאתיים ומנותקים. הוא אומר תלמד תורה, אבל תישאר מבחון. אל תיקח כלום ללב.

גם הדרך בה עושה זאת רמוזה במילה "עמלק": "עמלק" הוא בגימטריה 240, בדיוק כמו המילה "ספק". שכן השיטה של עמלק לקרר את ההתלהבות, היא באמצעות זריעת ספקות בצדקת הדרך.

העולם ישב אז בתוך אמבטיה רותחת של וודאות בעליונותו של העם היוצא ממצרים. הנסים שליוו את ישראל הכניסו את כולם להלם, ואז בא עמלק וקירר: רגע, אולי תבדקו שוב? אולי אחת לאלפיים שנה מתרחשת תופעה טבעית של גאות ושפל שקורעת את הים? אולי הקב"ה רצה רק להוציא אותם ממצרים, אבל עכשיו יזניח אותם במדבר? אולי הקב"ה מתעניין רק בדברים הגדולים, בהוצאת העם מסבל המצרים, אבל לא מתעניין בדברים הקטנים, כמו פרטי התורה ומצוות?

חסידיים אומרים שראשי התיבות של הפסוק "ראשית גויים עמלק" הוא "רגע!". שכן עמלק אומר: "רגע, מה אתה מתלהב? מה אתה שומע סיפור חסידי ועף לקבל החלטה טובה? אולי תחשוב שוב?".

כלפי התופעה הזו, מגיבה התורה במלוא העוצמה. "מחה תמחה את זכר עמלק". עם ספק - אסור להתעסק. מותר לשאול, מותר לחקור, אבל בתנאי שהחקירה מובילה לביטחון ולעשייה. אולם ספק

שכל תכליתו הוא בלבול, חרדה, פחד, היתקעות במקום – יש להשמידו מעל פני האדמה. אסור לנהל אתו וויכוחים, אסור להתעמת אתו, אלא פשוט להסיח דעת ולהתקדם הלאה⁵. שכן, לא מדובר בטיעון רציונאלי שדורש מענה, אלא בחוצפה וגסות רוח חסרת עכבות שרוצה רק לתקוע.

דוגמה אישית: לפני החתונה היו לי כמה רגעים מבולבלים, כדרכם של חתנים צעירים. מישהו אמר לי משפט יפה שמאיר את חיי עד היום: אסור לשאול "האם", אלא רק "איך"? אסור לשאול האם אצליח במה שאעשה, אלא להיאחז בביטחון שנצליח ולשאול רק "איך לעשות"? "איך" זאת שאלה, שמטרתה להתקדם ולעשות עוד. המטרה ברורה, היסודות חזקים והשאלה היא רק מהי הדרך הנכונה לבנות בניין על גבי היסודות הללו. אולם "האם" הוא "ספק", שנועד לערער את עצם היסודות המוכרים ולשמוט את האדמה שאוחזת את רגלינו.

השבח הראשון במזמור "אשת חיל" הוא: "בטח בה לב בעלה". הבסיס הראשון בין בני זוג חייב להיות ביטחון בקשר. לכן הקב"ה מתיר לחלל שמו עבור אישה סוטה. ולמרות שאחד האיסורים החמורים בתורה הוא לזלזל בשם ה', ככתוב "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשווא". אבל כשעולה ספק אצל אישה סוטה, כותבים את שם ה' על גבי שם המפורש ומניחים אותו בתוך המים והוא נמחק ונעלם. הקב"ה שם שהכל כדאי כדי לשלול ספק ואין שמחה כהתרת הספקות.

4. אדמו"ר הרי"צ, ספר המאמרים קונטרסים, מאמר זכור את אשר עשה לך: עניינו של עמלק הוא למרוד באלוקות. כשמתבונן בהשגה אלוקית ומבינה היטב עד שיודע אלוקות במוחו, ומכל מקום לא יתפעל לבו, והוא הקרירות דעמלק, 'אשר קרר בדרך', שהלב לא יתפעל על עניין אלוקי ... ואופן הפעולה של עמלק הוא בהטלת ספקות, שעושה ספקות ואומר 'מי אומר שהוא כך?', הגם שהוא עצמו יודע שהעניין כן והוא דבר רוחני אלוקי, אבל עמלק בגימטרייה 'ספק' שמטיל ספק בכל עניין אלוקי ורוחני. וזהו 'ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד', דתיקונו הוא רק בדרך שבירה ואיבוד.

הנה ההגדרה המדויקת בשפתו של הרבי:

מכתב מהרבי, יא אייר תשלא: צדקה בכתבה שעל האדם לשאול בעניינים שאינם מובנים לו, אבל אין צריכה להיות קושיה (בפירוש הרגיל בתיבה זו) [היינו תהייה שמערערת את עצם העיקרון]. והעיקר שאסור שיהיה זה בתור תנאי הקודם למעשה, כי אם בלשון חז"ל: הקדמת נעשה לנשמע ... ובאופן כזה קיבלנו התורה, וביארו חז"ל שדווקא על ידי גישה זו - מבינים התורה.

בהערה⁶ הובא סיפור מדויק הממחיש את החלוקה בין "שאלה" לקושיה". ועוד העשרה בהערה⁷.

⁵ מסופר על חסיד שהגיע אל האדמו"ר מקוצק עם שאלות באמונה. האדמו"ר שלח אותו לעיין ב"תוספות" מסוים. האיש עיין ולא מצא קשר לעניין. הוא שאל שוב והרבי אמר: "תסתכל בתוספות שם, הוא שאל שאלה חמורה, לא מצא לה תשובה ונשאר ב'צריך עיון" – אך התוספות לא נשאר תקוע אלא המשין הלאה לעניינים הבאים... [מתוך תקווה שבהמשך יבואו יהודים בדורות הבאים והם יבינו את מה שהוא לא זכה להבין...]. להבדיל, מספרים על מפקד אוגדת טנקים שאמר לחייליו: "אם יש לכם ספק לאן ללכת - תנסו למצוא את הכיוון הטוב ביותר. אם אתם לא יודעים לאן - תזוזו, אך בכל מקרה אסור לטנק לדרוך במקום".

⁶ בתחילת אייר תש"פ, כשמגפת הקורונה הכתה בעוצמה והעולם היה שבור ומסוגר, היכה שבר כפול בקהילת חב"ד. בעיר הנובר בגרמניה, נפטר בפתאומיות אחד מבני העלייה בין שלוחי חב"ד, הרב בנימין וולף, בן 43. במוצאי השבת החלו אחיו (יבלחט"א) לתכנן את הבאתו ארצה לקבורה, בתוך כל קשיי הסגרים ושדות התעופה הנעולים. מאז המלחמה הארורה לא נקבר יהודי בעל צורה על אדמה גרמניה שספגה כל כך הרבה דם יהודי ומועלה לקבורה באדמת ארץ הקודש. הם נדהמו לשמוע שהפעם זה אחרת. האלמנה הצעירה, אימא לשמונה ילדיה, הרבנית שטערנא וולף, טענה שאם הארון של בעלה, ולהבדיל בני המשפחה יעלו ארצה, הקהילה המקומית תישאר מיוותמת מאחור. היא החליטה לטמון את בעלה בעיר, לעמוד בעצמה בראש המוסדות ולהמשיך את הפעילות במלוא העוצמה. היא תנהל את גיוס הכספים, תוביל את אירוח המקורבים והתיירים שבאים למצוא מרפא בבתי הרפואה, ובניה ינהלו את התפילות ושיעורי התורה. אחד המקורבים נדהם ושאל: "אין לך שאלות על הקב"ה וספקות אחרי האסון שקרה?". היא ענתה תשובה מפעימה: "יש לי שאלות, אבל לא ספקות. ספקות אין בכלל..."

⁷ בדרך דומה מבארים חסידים שאלה יסודית: האם משה צדק בהתפרצות צערו כלפי מעלה? אחרי 86 שנות סבל במצרים, משה נכנס לארמון פרעה, אבל משיג תוצאה הפוכה. פרעה משתכנע כי עוד לא רע מספיק וכנראה שלא הגיעו לסף הסבל הנדרש. הוא מצווה להחמיר עוד יותר את תנאי השעבוד. בעוד שעד עתה היו מקבלים חומר מוכן עבור הטיט להדבקת הלבנים, עתה יידרש מהם באותו סד זמן, גם לצאת לשדות ללקוט תבן, גם להכין את החומר לטיט וגם לעמוד באותן מכסות בנייה.

אבל מה עושים עם הספקות הטורדניים? הם הרי לא יחלפו מעצמם?

ההתמודדות היא בשני שלבים: **א. לסמוך על הגדולים. ב. להמשיך ללמוד.**

לסמוך על הגדולים: עלינו לזכור שאנו לא היהודים הראשונים בהיסטוריה. אנו העם העתיק בעולם, השורד בהיסטוריה, שחוזה את הזוועות הנוראות עלי אדמות ואנו כאן עד הגאולה מהרה יגלה. יש לנו מספיק שנות ניסיון כדי לבחון את התיאוריה והיא לא אכזבה. היו כאן גדולי עולם כירמיהו וישעיהו, כרס"ג וכרמב"ם, כבית יוסף ורמ"א, כבעש"ט ורבינו הזקן, שהכירו את כל השאלות ואיש מהם לא נשבר ולא נרתע, אלא המשיך הלאה. וכך אנו לא נמציא את הגלגל, אלא נדבק במה שהם ידעו.

בספרי חסידות מובא כי המילה "אמונה" היא מלשון "אמת". שכן בתוכו של כל יהודי, שוכנת נשמה טהורה שדבוקה וחבוקה בקב"ה. האמונה היא לא תיאוריה חיצונית, לא צריכים להמציא או ללמוד אותה, היא אנחנו עצמנו. יהודי מאמין בקב"ה כי הקב"ה נמצא בו עצמו.

והאמת היא שעצם הלחץ מהספק, מעיד על עומק האמונה. כי אחרת מה מפריע לנו? הבה לא נאמין (ח"ו) ונמשיך בכיף? אלא עצם הבלבול הוא ביטוי לצער הנשמה שאינו מניח ואינו מרפה. כידוע הסיפור עם הצמח צדק שאמר לאותו ספקן: מה אכפת לך שאתה בספק?, והוא ענה בסערה: "מה זאת אומרת? אני יהודי...". לכן כל מה שצריך הוא **להסיח דעת מהספק ולהאמין לאמונה**⁸.

הנה מכתב נפלא שעושה סדר בראש (קיבלתי מהשלוחים הרב ישראל ובנו הרב רפאל ברוד): הילד אלחנן כהן למד בחיידר של ייקים בניו ג'רזי. כשהתחילו ללמוד "בראשית ברא אלוקים", חזר הביתה ושאל "מי ברא את אלוקים?" אימא אמרה שזאת שאלה טובה ועליו לשאול את המורה. הילד הגיע לכיתה שמח על השאלה הטובה ושאל את המורה.

המורה נדהם והוכיח אותו, איך הוא מעלה שאלות של כפירה? אבל השאלה לא נתנה לו מנוח והאימא הציעה לכתוב את השאלה לרבי מליובאוויטש. הילד כתב מכתב בכתב ידו בו העלה את השאלה מי ברא את האלוקים? כעבור ימים ספורים הגיע מכתב על שם הילד אלחנן כהן ובו נכתב (סיון תשמ"א, תרגום אישי מאנגלית):

מכתב לילד אלחנן כהן (סיון תשמ"א, תרגום מאנגלית): קיבלתי את מכתבך בו אתה מבקש לדעת יותר על ה' וכו'. [א:] הרצון של ידע כזה הוא, כמובן, ראוי לשבח, ולכן המלך דוד הורה לבנו שלמה ד'ע

משה נשבר. לא רק ששליחותו לא הניבה גאולה, אלא גרמה להחמרת הסבל והוא פורץ בדברים קשים כלפי מעלה (ה,כב): "ה', למה הרעתה לעם הזה? למה זה שלחתי? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך - הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך!".

כאן מגלים סתירה מעניינת: התורה עצמה אינה מביאה ביקורת כלפי משה, וה' עונה בסבלנות: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה". היינו שהגענו אל רגע המהפך ומעכשיו יתחילו הניסים. מנגד, רש"י כותב כי הפסוק רומז לתוכחה חמורה כלפי משה: "עתה תראה - העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ". היינו שכאן נגזר העונש החמור של משה שלא ייכנס לארץ.

והשאלה היא האם משה צדק או לא? הרעיון מופלא: **צריך לשאול שאלות, אבל אסור להפוך את השאלות לתשובות.** מותר וצריך לצעוק, לשפוך את הלב ולבקש לעמוד על דרכי ההשגחה, אבל אסור להפוך את סימן השאלה לסימן קריאה! תמורת זאת, עלינו להיאחז באמונה שכל מה שעושה ה' הוא לטובה, ולהמשיך להתקדם ברמה הרוחנית מתוך תקווה שבמשך הזמן נבין יותר.

ה'טעות' של משה הייתה בכך שהתנסח: "למה הרעתה לעם הזה". הוא קבע שה' רוצה להרע חלילה לעם ישראל. וזאת טעות חמורה. כי ה' לא רוצה להרע ליהודי לעולם, ומה שנראה היום כמו רע, יתברר בעתיד כטוב. (זאת גופא הייתה התשובה של ה': "עתה תראה", בגלל שירדנו כל כך נמוך, לכן עכשיו יהיה טוב).

במקום לומר 'למה הרעות', היה על משה לנקוט בשינוי לשון קל: 'למה הקשית', כי אכן היה קשה, אבל קושי הוא גם מקפצה שמפתחת את הכוחות הטובים ויוצרת את הכלים לטוב. למה הדבר דומה? אדם נכנס אל החפץ חיים עם טרוניות על הנהגת ה'. ענה הגאון במשל: הגיע יהודי לקהילה חדשה והתיישב בירכתי בית הכנסת. הביט על רשימת הקרואים לתורה ולא הצליח לעמוד על הקריטריון לקבלת עלייה. פעם עלה מישהו צעיר ופעם מבוגר. פעם מישהו הימני ופעם מהשמאל. פעם מקדימה ופעם מאחורה.

הוא הרים קול זעקה ודרש אספת עמותה. הגבאי החליט לעצור את המרד בהתהוותו. "תשמע אחי, יש כללים, אבל לוקח זמן לעמוד עליהם. ליהודי מימין יש השבת יארציטי, ליהודי משמאל יש יום הולדת של אשתו, וכן הלאה. יש כללים, אבל לוקח זמן ללמוד אותם, ואם תהיה יותר זמן חלק מהקהילה שלנו - תבין הכול...".

⁸ בכל מקרה, **מוטב להסתכן מאשר לא לעשות שום דבר**... ידועים דבריו של הצדיק רבי נחמן מברסלב: "מוטב להיות פתי המאמין בכל דבר, מאשר ספקן שאינו מאמין בשום דבר".

את אלוקי אביך ועבדהו בלב שלם'. [ב:] אך יש זמן מתאים לכל דבר, ובינתיים הדבר הכי חשוב הוא להתרכז במילוי המצוות ובלמידת התורה שלך, ובבוא הזמן, תדבר עם המורה שלך או הרב בקהילה שלך בקשר עם השאלה שיש לך. [ג:] אין צורך להצביע על כך שהסדר בקיום המצוות הוא 'נעשה' לפני 'נשמע' (הבנה), ובאמצעות המעשה מגיע היהודי להבנה במלוא המידה האפשרית.

הרבי העביר שלושה מסרים: א. הרצון להבין הוא לא רק אפשרות, אלא **ראוי לשבח**. ב. יש תשובה על השאלה, אבל **אי אפשר להבין הכול מיד** ולכן צריך **להמשיך ללמוד** ובעתיד גם ההבנה הזו תושג. ג. הדרך להיות ראויים להבין את האלוקים היא באמצעות **ההתקרבות אליו דרך המצוות**.

נסיים בסיפור נפלא: בשנות השבעים הגיע סטודנט אמריקאי להיפגש עם הרבי. הוא הוציא דף שאלות בענייני אמונה שהציקו לו. הרבי אמר כי המענה על השאלות יארך זמן ובחוף עומדים אנשים רבים שממתנים לתורם. "אני מציע שתיכנס ללמוד בישיבה לכמה שבועות, ולאחריהם תקבע שוב פגישה, והפעם תבקש להיכנס אחרון בסוף הלילה, וכך יהיה את מלוא הזמן לשוחח אתך ברוגע".

הסטודנט הצטרף ללימודים בישיבה, הוא היה בחור רציני ושקע בתורה, ואחרי כמה שבועות נכנס שוב לפגישה עם הרבי. הוא סיפר בשמחה על לימודיו והחברים שמצא והתכוון לצאת. הרבי אמר: "רגע, מה עם הדף?". "איזה דף?". "הדף עם הספקות?". – "אה, הוא אמר, זה כבר לא מעניין...".

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

ולעילוי נשמת
מרת אסתר בת יעקב
ולנחת חסידית מכל יוצאי חלציה